

GLOBALIZÁCIÓ A ZSIDÓ JOG ÉS ETIKA TÜKRÉBEN

A Tóra tanításai és a globalizáció

OBERLANDER BÁRUCH RABBI

A globalizáció, a világszintű egységesedés folyamatai, a szabad áruforgalom, a világpia változásainak veszélyei és lehetőségei szinte minden embert érintenek. Hatásaival és morális kérdéseivel az utóbbi években egyre inkább foglalkozik az emberiség. A zsidó vallás tanítása szerint az élet minden kérdésére – legyen az személyes vagy kollektív jellegű – a Tórában, a Bibliában és a zsidó bölcsélet tanításaiban kell keresnünk a választ, az útmutatást. A Tórát „az Élet Tórájának” is nevezik, hiszen Isten akarátának és bölcsességének kifejeződése az élet minden területén utat mutat. Még olyan modern kérdésekre is megtalálhatjuk benne a választ, amelyek a bibliai időkben még nem merülhettek fel. Ehhez a kérdés vagy probléma lényegét kell felismernünk és megvizsgálnunk.

A GLOBALIZÁCIÓ ELLENZŐI

A globalizáció valójában nem más, mint gazdasági, kulturális, politikai kapcsolatok és az ezek által létrejövő egyéni és társadalmi kapcsolatok kiterjeszkedése. Annak ellenére, hogy a világtörténelem során több olyan korszak is volt, amikor globalizációs törekvések és hatalmak nyertek teret (ilyen volt például a Római Birodalom kora, vagy, ahogy a Talmud említi¹, amikor „három birodalom uralkodott az egész világ felett”), általában ezt a kifejezést és fogalmat arra a folyamatra szokták használni, amely a huszadik század harmadik harmadától kezdve indult el.

A globalizáció egyre nagyobb teret nyerő folyamata nagyon sok réteg haragját és elégedetlenségét váltotta ki. Egyesek az egész folyamatot elítélik, ugyanis nem tartják helyesnek a regionális keretek felbomlását, és azoknak nemzetközi keretekre való váltását; ellenzik a helyi gazdasági, kulturális, vallási rendszerek megszűnését.

Mások nem magát a globalizációt vetik el, hanem e folyamatnak azt a módját, ahogy az nap-

1 *Mögilá* 11a: „Tanították bölcseink: hárman uralkodtak az egész föld felett: Ácháb, Áchászéros és Nabukodonozor. Ácháb, miként írva van [IKirályok 18:10.]: »Él az Örökkévaló, a te Istened, nincsen nemzet és királyság, ahova nem küldött volna uram, hogy téged keressen...«, na mármost, ha nem uralkodott volna mindenki felett, akkor hogyan eskethette meg őket?; Nabukodonozor, miként írva van [Jeremiás 27:8.]: »És lesz azon nemzet és királyság, mely... nem teszi nyakát Bábel királyának jármába...«; Áchászéros, miként az írva van [Eszter 1:1.]: [»Volt Achászéros napjaiban – azon Achászéros az, aki Indiától Etiópiáig uralkodott«].»

A Talmudban (*uo.*) Áchászéros „egész világ feletti uralma” kapcsán vita van két bölc, Smuél és Ráv között arról, hogy mit jelent az „Indiától Etiópiáig”: „Az egyik úgy véli, hogy az Írás úgy tekinti, mintha India a világ egyik vége, Etiópia pedig a másik vége volna. A másik bölc pedig úgy vélekedik, hogy amiként uralkodott Indiától Etiópiáig, úgy uralkodott az egész világ felett.”

jainkban megvalósul. A globalizáció folyamatát túl durvának tartják, amely mind a fejlett országok gazdasági kulturális szféráiban, mind a szegény országok polgáraiban kárt tesz.

A globalizációt ellenző irányzatok a kilencvenes évek vége felé erősödtek fel. Tiltakozásaik 1999-ben a seattle-i Kereskedelmi Világszervezet fórumán (WTO) öltöttek először terjedelmes méreteket, olyannyira, hogy demonstrációik miatt magát a találkozót sem lehetett megtartani. Ezeknek a vonulatoknak a tevékenysége a mai napi befolyásolja a WTO és a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD), illetve más világgazdasági fórumok találkozóinak és tevékenységének a formáját.

A JUDAIZMUS ÉS AZ ANYAGI JÓLÉT

A zsidó vallás elismeri minden ember jogát és érdemét arra, hogy munkájával fizikai és anyagi jólétét gyarapítsa, természetesen azzal a feltétellel, hogy azt a törvény és az etika szabályainak korlátaiban belül teszi. A zsidó vallás filozófiája nem veti meg a gazdagságot és a jólétet, és így az anyagi jólétre való törekvést nem tekinti valamilyenfajta „tisztátlan cselekedetnek”. Ennek értelmében láthatjuk azt is, hogy a Biblia megfogalmazásában a gazdagság és a szegénység, mint az isteni jutalom és büntetés megtestesítője szerepel².

Ennek értelmében olvashatjuk a Bibliában³, hogy Isten azt mondta Ádámnak, az első embernek: „Arcod verejtékével fogod enni kenyeredet”. Vagyis megparancsolta neki, hogy dolgozzon a kenyéréért, a megélhetéséért. Hasonló gondolatot láthatunk⁴ kicsit korábban, amikor „vette az Örökkévaló Isten az embert és odahelyezte az Éden kertjébe, hogy művelje és őrizze azt”. Ebből a versből úgy tűnik, mintha Isten szimbolikusan társává tenné az embert a teremtésben földi munkája által, amellyel az ember kiérdemli az isteni áldást a megélhetéséhez.

A zsidó vallásban (ellentétben sok más vallás filozófiájával) a pénz és az anyagi jólét nem valamilyenfajta „megtúrt rossz”, hanem a földi isteni küldetés, a fizikai világ felemelésének eszköze, amely által az emberek változtatni tudnak a világon, és egy magasabb szellemi szintre tudják emelni azt. Azáltal például hogy az ember szent célra használ fel fizikai tárgyakat, illetve a teremtés minden aspektusát, beleértve saját profán munkáját, és mindent, amivel kapcsolatba kerül, ezáltal a világot egy érzékelhető kapocssal köti Istenhez, megmutatva, hogy valójában mindenben ott van az isteni szikra.

Ezért mondja a Talmud⁵, hogy az összes bibliai parancsolat közül a legfontosabb az adakozás parancsolata, hiszen az adakozás fejezi ki az ember célját, ami nem más, mint a fizikai világnak egy magasabb szintre való emelése.

2 Lásd például: 3Mózes 26.; 5Mózes 28.

3 1Mózes 3:19.

4 Uo. 2:15.

5 *Bává bátrá* 9a. A Jeruzsálemi Talmudban a jótékonykodás, egyszerűen csak „jó cselekedet”-nek van nevezve (lásd *Tánjá – Likuté ámárim* 37. fej.)

A SZABAD ÜZLETI VERSENY A TALMUD SZERINT

A zsidó vallás felfogása tehát építőnek találja a törvény és etika korlátai között történő vagyonszerzést. A kérdés azonban az, hogy a modern gazdasági (és bizonyos értelemben világmépi) vonulatokban hogyan foglal állást a zsidó bölcselet. Az alábbiakban a zsidó jognak és tanításoknak a szabad üzleti verseny illetve a globalizációval kapcsolatos nézeteit foglaljuk össze nagy vonalakban. Fontos megjegyeznünk, hogy a téma nagyon sokrétű, számos kérdést érint, ebben a tanulmányban csak a főbb pontokat említjük meg.

Feltételezhetjük, hogy a zsidó vallás támogatja a szabad versenyt az üzleti életben, hiszen ez kedvezőbb feltételeket, olcsóbb árakat és jobb minőséget teremt a fogyasztó javára. A szabad verseny fontosságát már a Talmudban is megtaláljuk⁶: „Jehudá rabbi azt mondta: ne osztogasson a boltos a gyerekeknek ingyen diót vagyogyorót, mert akkor magához szoktatja ezzel őket (amikor szüleik vásárolni küldik őket – *Rási*), a bölcsek azonban megengedik ezt. Hasonló módon ne vigye le a termékek árait ezzel magához szoktatva a vásárlókat, a bölcsek szerint azonban (nem, hogy nem tilos, hanem) kifejezetten jó, ha így cselekszik”. A Talmud a továbbiakban magyarázatot ad mindkét nézetre, mondván „hogy ha ő diót ad ingyen, akkor adjon a másik szilvát ingyen”, ha pedig lejjebb viszi az árait „akkor az árak tényleg lejjebb mennek”, mert a raktáron tartogatott áru azonnal a piacra kerül, hiszen az azt felhalmozók félni fognak az egyre csökkenő ártól. A *háláchá* (zsidó jog) végül a bölcsek érvelését fogadja el⁷.

A SZABAD VERSENY MEGENGEDÉSE A FOGYASZTÓK ÉRDEKÉBEN

A fentiekkel szemben a Talmud egy másik helyen⁸ azt tanítja, hogy „ha egy utcának malma van, és egy másik utcából egy másik malmos szeretne ott malmot nyitni, akkor visszatarthatja (az első malmos) ettől mondván, hogy a megélhetésemet veszed el...”. Ennek értelmében a Talmud kijelenti, hogy „kényszeríthetik egymást arra egy utca lakói, hogy ne hozzon valaki közéjük szabót vagy más mesterembert (ha már van ilyen közöttük)...”. A Talmudban ezek után vitatkoznak a bölcsek arról, hogy az ilyen fajta konkurencia korlátozása csak az utca lakóin kívüli személyekre vonatkozik-e, vagy a már az utcában lakókra is. Mindenesre abban megegyeznek a vélemények, hogy az utcán kívül lakó mesterember vagy boltos nem nyithat kereskedést a helybéli rovására⁹.

6 *Bává möciá* 60a.

7 Lásd *Misne Torá*, *Az adásvétel szabályai* 18:4.; *Sulchán áruch*, *Chosen mispát* 228:18.

8 *Bává bátrá* 21b. A továbbiakban írtakkal kapcsolatban lásd *Talmudic Encyclopedia* (héber), XXIII., *Jored leumnut chávéro* cikkszó, 2. fejezet: Ugyanannak a városnak a lakója [373-382], 3. fejezet: Más városnak a lakója [383-398]; XIV., *Chezkát jisuv* cikkszó [17-22]. A híres pozsonyi rabbi, Schreiber Mózes (1762-1839) azon a véleményen van, hogy a tiltott konkurencia „tórái tilalom, és teljességgel a rablással egyenlő...” [*Chátám Szofér* responsum VI., 79. fej.]. Azokról a véleményekről, amelyek azon az állásponton vannak, hogy ez csak rabbinikus tilalom, lásd *Talmudic Encyclopedia* [XXIII., *uo.* 367].

9 A *Sulchán áruch* meghatározása szerint [*Chosen mispát* 156:5.], aki a helybéli királynak (azaz az adott országnak) fizet adót olyannak számít, mint aki ott lakik. Ennek megfelelően elképzelhető, hogy a multinacionális cégek, amelyek a helyi törvényeknek megfelelően fizetnek adót, nem esnek a szövegben részletezett korlátozás alá. Habár érdekes megjegyezni a Rómá ugyanitt kifejtett véleményét, melyben megemlíti, hogy

Annak ellenére, hogy ebből a talmudi részből egyértelműnek tűnik a konkurencia korlátozása, Rómá (Mose Iszerlisz rabbi – Krakkó, 1530-1573), a legmértvadóbb zsidó jogtárban a *Sulchán áruch*ban Jozsef Ibón Migás rabbira (Spanyolország, XI. század) hivatkozva úgy értelmezi a korlátozást¹⁰, hogy az csak arra az esetre vonatkozik, ha az új kereskedő nem ad jobb szolgáltatást a környékbelieknek, mint tősgyökeres konkurensa. Ha azonban jobb szolgáltatást, vagy alacsonyabb árakat nyújt „akkor az a vevők javára van, és az árusok ez ellen nem tiltakozhatnak...”. Ennek megfelelően a Rómá még azt is hozzáteszi, hogy „ha olyan árut hoz be, ami még nem volt a város lakóinak, akkor még abban az esetben is meg kell neki engedni a kereskedést, ha nem adja olcsóbban vagy nem jobb minőségű az áru”, hiszen ha megtiltanánk neki, akkor azzal a vásárlók rovására lennénk. A *Sulchán áruch* szerzője, Jozsef Káro rabbi (Spanyolország 1488–Zefat 1563) szerint ez még arra az esetre is vonatkozik, ha az áru kifejezetten rosszabb minőségű, mint a helyi, mert ebben az esetben „olyan mintha egy másik árucikket” dobna a piacra¹¹.

ALACSONYABB ÉLETSZÍNVONAL – OLCSÓBB TERMELÉS

Mindebből láthatjuk, hogy a fenti elvek alapján a zsidó jog szerint a szabad verseny bizonyos korlátok között pozitív és megengedett, ha a fogyasztók javára van. Ennek alapján kijelenthetjük, hogy nincs elegendő alap arra, hogy az idegen, multinacionális cégeket kitaltsák a hazai piacról – még akkor sem, ha nem fizetnének minden helyi adót – hiszen megjelenésük és alacsony áraik a többséget, a fogyasztókat szolgálja¹².

Vannak azonban olyanok, akik arra hivatkozva tekintik etikátlan versenynek az olcsó árucikkekkel kereskedő multinacionális vállalatok megjelenését, hogy az tulajdonképpen a távol-keleti országok alacsony életszínvonalának kihasználásával függ össze.

Ehhez hasonló kérdést találunk Ábrahám De Boton rabbi (Salonica, XVI. század) resposu-

„egyesekek szerint” nem elég a helyi királynak adót fizetni, hanem az adott város ispánjának adóját is fizetni kell ahhoz, hogy helybélinek számítsanak. Ez alapján viszont érdekes kérdés, hogy a mai multinacionális cégek, mely helyi adókat kötelesek fizetni, és melyek alól vannak felmentve.
10 *Uo.* 7.

11 Említve van *Szme* uo. 23., illetve *Nötivot hámisját, Chidusim* uo. 23. Lásd még *Talmudic Encyclopedia* uo. [384, 176. lábj]. Annak ellenére, hogy Jozsef Káro rabbi ezt maga is mint egy kérdéses álláspontot említi, valószínűleg ebben az esetben sem lehet megtagadni egyik másik város lakójától a konkurens kereskedést.
12 A Rómá véleménye [responsum 10. fej.] az, ha „teljességgel bizonyos a (korábbi) termelő vesztesége”, akkor meg kell tiltani a konkurens megjelenését, mert az már nem verseny, hanem lopás lenne. Ehhez hasonló véleményen van a pozsonyi Schreiber Mózes rabbi is [*Chátám Szofér* uo. 79. fej.]. Ezzel szemben a *Bét Efrájim* [*Chosen mispát* 26-27. fej.] arra az álláspontra helyezkedik, hogy nincs különbség a konkurens általi verseny vagy „biztos veszteség” között, és mind a kettő megengedett, hiszen a fogyasztók érdekét szolgálja. Érdekes, hogy a pozsonyi Schreiber Mózes rabbi láthatóan igyekezett a „versenyt” minél inkább korlátozni. A fent említetteken kívül például egy bizonyos eset kapcsán azt írja [*Chosen mispát* 44. fej.], hogy a legjobb az lenne, ha az üzleti versenyt „egy bizonyos korlátozott számú versenyzőre korlátoznák”, nehogy „olyanná váljon az ember, mint a tenger halai, amelyek egymást falják fel...”. Lásd még fent a 8. lábjegyzetben és Dr. Eliezer Katz: *Chátám Szofér* [123-127].

mában¹³, egy olyan falusi szabó kapcsán, aki a közeli városlakók számára a városi szabóknál jóval olcsóbban tudta előállítani a ruhákat. A város szabói arra hivatkozva akarták kitiltatni konkurensüket a városból, hogy olcsó árai a falusi élet alacsonyabb színvonalának köszönhetőek, és így megjelenése a városban etikátlan versenyt idéz elő. De Boton rabbi a termelőkkel szemben Ibön Migás rabbi fent idézett elvére hagyatkozva úgy döntött, hogy a fogyasztók érdekei előnyt élveznek a termelők többségével szemben, és így nem lehet a városból az idegen falusi szabót kitiltani. Ehhez hasonlóan a mai helyzetben is az elsődleges szempont nem az, hogy az újonnan megjelenő termelők hogyan állítják elő olcsó termékeiket, hanem az, hogy az a fogyasztók javára van-e.

Ezzel együtt a *háláchá* óva int az etikátlan versenytől, mondván „hogy az teljességgel tilos, mivel az erkölcstelen útja a kereskedésnek, és mások pénzvesztéséhez vezet...”¹⁴. Erre hagyatkozva egyes vélemények¹⁵ tiltják például, hogy valaki bizonyos árucikkek fogyasztói árát a költségei alá vigye abban reménykedve, hogy így a fogyasztók a nála található más cikkekből is vesznek majd.

MINDENKI A NEKI SZÁNTAT KAPJA MEG

Érdemes megjegyezni, hogy a fent említett Ibön Migás rabbi véleménye valójában egyfajta teológiai fejtegetéssel, hitbeli elvvel is összefügg¹⁶ mondván, hogy „habár (a konkurencia miatt kárt szenvedett kereskedő) szemére vetheti (konkurensének), hogy »a megélhetésemtől fosztasz meg«, azt válaszolhatja erre a konkurense, hogy »neked úgy is az jár, amit az égiek neked szántak, nekem meg az jut, amit az égiek nekem szántak«”. Más szóval azokban az esetekben, amikor a verseny megengedett formáiról van szó, akkor a veszteség vagy nyereség személyes megítélésében az a hit is szerepet játszik, hogy valójában minden ember megélhetése Istenen múlik, az embernek pedig nincs más feladata, mint hogy előteremtse az áldás befogadásához szükséges eszközöket. Mint ahogyan bölcseink is mondják a Talmudban¹⁷: „Majd neveden szólítanak, és a teted adják neked, hiszen egyik ember sem képes a felebarátjának előkészítettből eltulajdonítani...”

NEM CSAK A FOGYASZTÓK, HANEM A TERMELŐK ÉRDEKE IS

Tanulmányunkban eddig elsősorban a fogyasztók termelőkkel szembeni érdekeivel foglalkoztunk. Valójában azonban helytelen lenne a globalizáció pozitív hatásait egyedül a fogyasztók körére szűkíteni, hiszen bizonyos mértékben a globalizáció adta lehetőségek a termelők javára is szolgálnak. A termelők is ez által tudják termékeiket nagy mértékben exportálni olyan piacok elérésével, amelyek korábban elérhetetlenek voltak a számukra. Valóban láthatjuk, hogy a globalizáció folyamatának erősödése folytán a nemzetközi kereskedelem 1986-ban még csak a két tril-

13 *Lechem Ráv* 216. fej.

14 *Áruch hásulchán, Chosen mispát* 228:14.

15 Lásd Prof. Meir Tamari: *Keszef kásér (Kóser pénz)* könyvében 72. old.

16 Lásd Ibön Migás rabbi tanításai a *Bává bátrá*hoz, idézi *Sitá mőkubecet* uo.

17 Talmud, *Jomá* 38a-b.

lió dollárt érte el, tíz évvel később viszont ez már több mint megduplázódott: 5,7 trillió dollárra ugrott. A növekedés több mint 260%-os. Ennek folytán az import árucikkek gyakorivá váltak a világ minden országában, előnyhöz juttatva mind a fogyasztókat, mind a termelőket.

AZ EMBERI MÉLTÓSÁG TISZTELETE ÉS A KÖRNYEZETVÉDELEM

Vannak olyanok, akik a globalizáció által nagy teret nyerő távol-keleti olcsó termelést azzal az érveléssel ellenzik, hogy az tulajdonképpen nem más, mint a harmadik világbeli olcsó munkaerő és sajátos munkafeltételek kihasználása a nyugati fejlett társadalmak javára. Az emberi méltóság tiszteltetésében tartása alap erkölcsi érték a zsidó jogban¹⁸, és ezt a „nyugati világ fogyasztóinak” érdekei sem rúghatják fel, azonban a viszonylagosságot is figyelembe kell vennünk. Ezekben a távol-keleti országokban éppen a világpiaci feljűk történeti orientálódása folytán az utóbbi években emelkedett az életszínvonal, és nemcsak a nagyon gazdagok gyarapodása, hanem egy komolyabb középréteg kialakulása is megfigyelhető ezeken a helyeken.

A globalizáció természetvédelmi szempontokból veszélyes elemei is szem előtt tartandók, hiszen a környezetvédelemnek mindenképpen elsődleges értéknek kell lennie. Számptalan bibliai, talmudi és *háláchikus* forrás található a természetvédelemmel kapcsolatban¹⁹, ezek közül a legkifejezettebb az a *midrás*, amelyik arra a bibliai versre²⁰, hogy „Nézd Isten művét; mert ki egyenesítheti ki azt, a mit ő meggörbített?” a következőket tanítja: „Amikor az Örökkévaló megteremtette Ádámot, az első embert, akkor fogta őt, és körbevezette megmutatva neki az Édenkert minden fáját, majd így szólt hozzá: »Nézd alkotásomat mily szép és mily tökéletes. Mindent, amit teremtettem neked teremtettem. Figyelj rá oda, hogy ne rombold, és ne pusztítsd el világomat, mert ha elpusztítod azt, nem lesz már, aki helyreállítsa utánad«...».

POLITIKAI VÁLTOZÁSOK A GLOBALIZÁCIÓ HATÁSÁRA

A globalizáció és a modern technikai fejlődés még egy fontos területen hozott nagy változásokat. A műholdas, később internetes információáramlás, a világméretű televíziós csatornák és médiumok megerősödését eredményezte, úgy, hogy azok cenzúrázása, vagy korlátozása egy adott politikai hatalom által már nem nagyon volt elképzelhető. Ez azt eredményezte, hogy ezek a médiumok egyre több helyen váltak elérhetővé, és így egyre kevesebb ország tehetette meg, hogy eltitkol bizonyos információkat a polgárai előtt, vagy elferdíti a tényeket. Feltehetően ez is egyik fontos oka lehetett a XX. század utolsó negyedében bekövetkezett grandiózus politikai változásoknak, a világ diktatórikus rendszereinek összeomlása, illetve demokratikusabbá válása is részben ennek köszönhető.

18 Lásd Talmud *Bráhot* 19b-20a., Prof. Nahum Rakover: *Human Dignity in Jewish Law* [héber] [The Library of Jewish Law, Jeruzsálem, 1998]

19 Lásd Prof. Nahum Rakover: *Écht hászvivá – hébétim rájoniim umispátiim bömekorot hájehudim* [The Library of Jewish Law, Jeruzsálem, 1994]

20 *Prédikátor* 7:13.

A kelet-európai kommunista rendszerek összeomlása mérhetetlenül lényeges volt az ezekben az országokban vegetáló zsidó közösségek számára. Nagyon sokáig a kelet-európai zsidóságra, mint egy visszafordíthatatlanul megszűnőben lévő közösségre tekintett a világ zsidósága. Valóban – az ateista neveletésnek és a vallásellenes politikának köszönhetően az idősebb nemzedék kihalásával úgy tűnt, hogy utánpótlás hiányában végleg megszűnnek ezek a nagy múltú közösségek. A zsinagógák egymás után zártak be, még a nagyobb zsidó lélekszámú Budapesten is. A másfél évtizeddel ezelőtti változások, a vasfüggöny megszűnése, az oktatás fejlődése, a szabad vallásgyakorlás az itteni zsidó közösségek számára is újból virágzást hozott.

A szabad információáramlás, az internet megjelenése is óriási lehetőségekkel jár ezeknek az elhagyatott közösségeknek a számára. Ma például tucatnyi magyar nyelvű zsidó internetes újság és fórum van, amelyek több tízezer ember számára adják meg a lehetőséget gyökereik, a zsidó vallás és kultúra jobb megismerésére.

A KULTURÁLIS GYÖKEREK FONTOSSÁGA

A globalizáció kapcsán mindenképp érdemes még egy fontos elemet kiemelnünk. A határok eltűnésével, illetve az egyes népek és kultúrák keveredésével az eredeti kultúra és hagyományok eltűnésének a veszélye merülhet fel. A különböző márkák és divatok világméretűvé válásával egyes divatok és trendek világméreteket öltenek, és a helyi öltözködési, étkezési, kulturális szokásokat alakíthatják a „világtrend” szerint. A fogyasztói társadalomban valóban meggyengülhetnek az ősökhöz, a helyi szokásokhoz, hagyományokhoz fűző szálak, és a hagyományos kultúrák eltűnhetnek. Vannak olyan kultúrák és irányzatok, amelyek erre a hatásra hivatkozva tekintik a globalizációt elvetendőnek, sőt tisztátalannak és istentelennek. A legjellemzőbb példái ennek egyes szélsőséges iszlám csoportok, amelyek a nyugati szabadelvű kultúra hatásaitól tartva tartózkodnak a nyugati szabadpiac betörésétől.

Az ember természete, hogy egy zárt környezetből a szabadba lépve levesse magáról az előző környezet korlátait. Ilyen típusú változással kellett szembe néznie annak idején az európai zsidóságnak is, amely a „gettó elhagyva” a nagyvilágba lépve tömegesen távolodott el hagyományaitól és vallásától.

Minden ember spirituális fejlődéséhez és lelki egészségéhez nagyon lényeges saját gyökereinek megismerése és ápolása. Viselkedésünk, gondolatvilágunk és nézeteink egésze bizonyos szempontból nem más, mint annak a kultúrának és gondolatvilágnak a lenyomata, amely szerint évezredekken keresztül éltek felmenőink. A Talmud arra tanít bennünket²¹, hogy „Akinek több a tudománya, mint a jó cselekedete, mire hasonlít? Olyan fára, amelynek sok az ága, de kevés a gyökere. Ha vihar kerekedik, gyökerestül kitépi és felfordítja... Akinek viszont több a jó cselekedete, mint a tudománya, az ahhoz a fához hasonlít, amelynek lombja kevés, de gyökere sok, úgyhogy ha mindjárt a világ összes viharai törnének is ki és támadnának is rá, nem mozdítják ki helyéből, amint le van írva²²: »És olyan lesz, mint a víz mellé plántált fa, amely patak mentén ereszti gyökereit, és oda sem néz a közelgő hőségnek, lombja mindig üde, zöld, aszály évében

²¹ *Atyák* 3:17.

²² *Jeremiás* 17:8.

nem aggódik, és nem szűnik meg gyümölcsöt teremni.«⁴. Más szóval, az ember a teljesség eléréséhez nem hagyatkozhat egyedül saját cselekedeteire, hanem meg kell erősítenie kapcsolatát gyökereivel is.

Azt a lehetőséget, amelyet a globalizáció nyújt, a „világpolgár” létet pozitív célra, a másság megismerésére és elfogadására, a más kultúrákban található pozitív értékek elsajátítására kell használnunk, és semmiképp sem a saját kulturális és vallási gyökereink elvesztésére.

A RASSZIZMUS ÉS AZ ANTISZEMITIZMUS ELLENI HARC

Sajnálatos módon a modern technika vívmányai, a globalizáció hatásai negatív oldalon is fejlődést hoztak. A nemzetközi bűnözés és a terrorizmus megerősödése azoknak az eszközöknek is következménye, amelyeket a modern világ vívmányai nyújtanak. Míg korábban egyes terrorcselekmények csak egy-egy célpont ellen irányultak, ma egy viszonylag kevés tagot és bázist számláló szervezet az egész világ ellen hirdethet háborút, és bizonyos mértékig az egész világot félelemben tarthatja. Persze a bűnözés és a terror elleni harc is több lehetőséget kap a globalizáció nyújtotta eszközökkel.

A zsidó nép számára már csak ebből a szempontból is lényeges a globalizáció, és az európai országok szövetsége. Ezáltal ugyanis könnyebbé válik az antiszemitizmus és a rasszizmus elleni harc. Ma az Európai Unióban például – a hatvan évvel ezelőtti állapottal ellentétben – egyes országok kevésbé tehetnék meg, hogy olyan antidemokratikus törvényeket hozzanak, amelyek hátrányosan érintik bizonyos polgáraikat, illetve hosszú távra biztosítottak látszik a békés állapot az európai államok között.

AHOL NINCS ÉHÍNSÉG ÉS HÁBORÚ...

Maimonidesz az egész zsidó jogrendszert átfogó nagy művét, a *Misné Torát* a messiási időkről szólva a következőképpen fejezi be: „Nem azért vágytak bölcseink annyira a Messiás korára, hogy a világon uralkodhassanak, vagy azért, hogy a népeket leigázzák. Nem is azért, hogy a népek megbecsüljék őket, és nem is azért, hogy egyenek, igyanak és vigadozzanak. Egyedül azért vágytak erre a korra, hogy szabadon tanulmányozhassák a Tórát, és elsajátíthassák annak bölcsességét, anélkül, hogy háborgatnák, vagy zaklatnák őket... Abban az időben nem lesz sem éhínség, sem háború, sem irigység vagy vetélkedés, mert nagy lesz a jólét, és a földi javak bőségesen találtak majd. A világ dolga nem lesz más, mint Isten megismerése... amint [*Jesájá* 11:9.] írja: „tele lesz a föld az Örökkévaló ismeretével, ahogy a tengert víz borítja”.

Minden reményünk, hogy a globalizáció és az Európai Unió talán valamivel közelebb hoznak minket ahhoz a csodálatos korszakhoz, amelyben „nem lesz sem éhínség, sem háború és a világ dolga nem lesz más, mint Isten megismerése”.